



KS. MARIAN ZAJĄC*

LUBLIN

POLSKIE PROGRAMY PRZYGOTOWANIA DO SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2017.020>

Z dokumentów katechetycznych Kościoła oraz dostępnej literatury teologicznej wyłania się istota i działanie sakramentu bierzmowania¹. I chociaż pojawiają się w gronie dogmatyków, liturgistów i katechetyków sporne kwestie dotyczące znaczenia tego sakramentu i strategicznych wymagań duszpasterskich związanych z wiekiem przygotowania kandydatów oraz jego realnych skutków dla życia religijno-moralnego katechizowanych, to jednak wskazania dotyczące założeń treściowych związanych z sakramentem bierzmowania są już dobrze utrwalone w polskich przestrzeniach duszpasterskich. Opierają się one bowiem na wskazaniach *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, który wskazuje, że sakrament bierzmowa-

* Ks. Zając Marian, kapłan diecezji tarnowskiej, prof. dr hab. katechetyki, Prodziekan Wydziału Teologii KUL, pracownik Katedry Katechetyki Integralnej Wydziału Teologii KUL, konsultor Komisji Wychowania Katolickiego KEP, rzeczoznawca ds. oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych przy Komisji Wychowania Katolickiego KEP, członek Stowarzyszenia Katechetyków Polskich (mzajac@kul.pl).

¹ Por. T. Nosek, *Teologiczno-liturgiczne aspekty sakramentu bierzmowania w katechezie*, w: *Dzisiejszy bierzmowany. Problemy i wyzwania*, red. J. Stała, Kielce 2005, s. 109.

nia wyciska charakter, dzięki czemu ochrzczeni, postępując na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia, są ubogacani darem Ducha Świętego, doskonale łączą się z Kościołem oraz przyjmują na siebie zobowiązanie, aby słowem i czynem świadczyć o Chrystusie, szerzyć wiarę i jej bronić (por. KPK 879).

Natomiast *Katechizm Kościoła Katolickiego* zawiera wskazanie, że bierzmowanie należy razem z chrztem i Eucharystią do „sakramentów chrześcijańskiego wtajemniczenia”, a jego przyjęcie jest konieczne jako dopełnienie łaski chrztu, które bierzmowanego ściślej wiąże się z Kościołem, udzielając szczególnej mocy. Skutkiem sakramentu bierzmowania jest pełne wylanie Ducha Świętego (zob. KKK 1285–1321).

Bierzmowanie należy przyjąć w „wieku rozeznania”, zależnym od osobistej dojrzałości chrześcijanina, a kandydat powinien mieć intencję przyjęcia tego sakramentu oraz odbyć stosowne przygotowanie do bierzmowania, prowadzące do głębszego zjednoczenia z Chrystusem, do większej zażyłości z Duchem Świętym, podjęcia apostołstwa i odpowiedzialności za Kościół². Aby powyższe cele mogły zostać zrealizowane, konieczne są odpowiednie programy przygotowania do sakramentu bierzmowania, które staną się centrum zainteresowania niniejszego artykułu.

1. BIERZMOWANIE Z PERSPEKTYWY DUCHOWYCH POTRZEB KATECHIZOWANEJ MŁODZIEŻY

Propozycja przyjęcia sakramentu bierzmowania, a co za tym idzie proces przygotowania do niego, pojawiają się w życiu osób dorastających dosyć niespodziewanie, przez co koliduje ona ze stylem i pragnieniami, które się wówczas pojawiają. Owa propozycja zacieśnienia więzi z Bogiem i Kościołem nieszczęśliwie koresponduje ze stylem życia i przestrzeniami

² „Stworzony na obraz i podobieństwo Boże człowiek jest z samej swej natury dysponowany do tego, ażeby pozostawać w kontakcie z Bogiem samym. W tej dziedzinie powołania do obcowania z Bogiem, a więc w dziedzinie życia religijnego zawiera się szczytowy moment obrazu i podobieństwa Bożego. W Jezusie Chrystusie jest ostateczne przymierze człowieka z Bogiem”. Jan Paweł II, *Człowiek – obraz Boży jako podmiot poznania i wolności*, w: *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, red. S. Dziwisz [i. in.], Watykan 1987, s. 273.

kulturowymi dorastających uczniów³. Kulturą dzisiejszych nastolatków, którą uważają za swoją, w której czują się „u siebie”, jest przypadkowy, chaotyczny zlepek różnych wpływów, silnych wrażeń, ekstremalnych przeżyć i powierzchownych kontaktów. W tej kulturze brak jest wyraźnego celu, co jest konsekwencją braku konstruktywnej, motywującej, a przede wszystkim wiarygodnej koncepcji człowieka⁴. Kultura konsumpcyjna jako cel podsuwa wymierny materialnie własny sukces, szczęście jako przyjemność, dobrą zabawę jako główną aktywność młodego człowieka.

Taka egocentryczna postawa rodzi egoistyczne myślenie i zachowanie. Pragnę zwrócić uwagę na trzy podstawowe zagrożenia człowieka, które utrudniają wzrastanie w okresie przygotowania do bierzmowania. Po pierwsze mentalność kreująca zasady: precz z obowiązkami, zabawa jako cel życia, przesadny akcent na wygląd zewnętrzny z pomijaniem dbałości o wewnętrzne stany duchowe. Po drugie ślepe naśladownictwo celebrytów, aktorów, sportowców, którzy najczęściej imponują zachowaniami moralnie wielce nagannymi. Związane jest to z żywiołem cywilizacji elektronicznej i informatycznej, który wytworzył wspólne potrzeby, wzory osobowe i modele życia⁵. Po trzecie wzrastanie w środowisku, gdzie eskaluje się atak na rodzinę i podważa sens trwałych związków międzyludzkich, z małżeństwem na pierwszym miejscu⁶.

Paradoksalnie w tym samym czasie, kiedy kandydaci do bierzmowania zmagają się z rozlicznymi trudnościami na forum zewnętrznym oraz tymi związanymi z niestabilnością religijną i wątpliwościami z tym związanymi, zmuszani są do podejmowania strategicznych decyzji w kilku znaczących obszarach. Wymagana jest od nich wiara, która staje się pierwszym i podstawowym warunkiem do przyjęcia sakramentu. Ponieważ bierzmowanie jest sakramentem Ducha Świętego i Kościoła, dlatego

³ Kondycję religijno-moralną polskiej młodzieży przygotowującej się do przyjęcia sakramentu bierzmowania oraz prognozowane kierunki jej przemiany opracował Paweł Makosa. Por. P. Makosa, *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 170-184.

⁴ Por. K. Olbrycht, *Jaka jest polska młodzież? Refleksje pedagoga*, w: *Z młodzieżą do Chrystusa*, red. P. Tomasik, Siedlce 207, s. 67-68.

⁵ Tamże, s. 67.

⁶ Por. K. Świąś, *Spoleczno-religijne uwarunkowania duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin w parafii*, red. J. Goleń, D. Lipiec, Lublin 2016, s. 17.

wymaga się od nich wiary przemyślanej i świadomej. Również w czasie decyzyjnej ambiwalencji wymagana jest od kandydatów wola przyjęcia sakramentu. Ponieważ żyją oni w atmosferze buntu na skutek tendencji młodzieży do uwolnienia się od dotychczasowych autorytetów, podjęcie takiej decyzji nie spotyka się z prawdziwym zrozumieniem. W dalszej kolejności wymaga się od bierzmowanych stanu łaski, rozumianego jako pojednanie nie tylko z Bogiem, lecz także z Kościołem⁷. Znając kondycję religijno-moralną kandydatów do bierzmowania, katecheci twierdzą zgodnie, że osiągnięcie takich celów w etapie gimnazjalnym jest niewykonalne.

Również kluczowa informacja, że bierzmowanie można przyjąć tylko jeden raz, ale ma ono się jednak uaktywniać i rozwijać w ciągu całego życia, rodzi kolejne trudności wychowawcze⁸. Kandydaci do bierzmowania zgłaszają bowiem wątpliwości, czy jednorazowe wydarzenie musi być okupione tak wieloma obciążeniami w przygotowywaniu i trwać przez okres trzech lat?

Bierzmowany jako pełnoprawny członek Kościoła winien także przejąć na siebie obowiązki związane z uczestnictwem w życiu własnej parafii i diecezji. Katecheci i duszpasterze mają ważne zadanie do spełnienia, by nowo bierzmowanych włączyć rzeczywiście w jakiejś formie do uczestniczenia w budowę wspólnoty eklezjalnej⁹. To zadanie jest najtrudniejsze do zrealizowania, ponieważ wieloletnia praktyka pokazuje, jak bierzmowani emancypują się spod kurateli wspólnoty parafialnej i są głusi na różnorodne propozycje współpracy.

Podstawa programowa katechezy mówi o kilku zadaniach nauki religii w tym okresie¹⁰. Należy wyjaśnić podstawy motywacji życiowej chrześcijanina poprzez wskazanie uczniom, iż Bóg daje odpowiedź na problemy nurtujące człowieka oraz wprowadzić w lekturę Pisma Świętego. Trzeba rozwijać

⁷ Por. R. Kaczmarek, *Model katechezy przygotowującej do sakramentu bierzmowania w Polsce i Niemczech*, Katowice 2015, s. 209.

⁸ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski dotycząca sakramentu bierzmowania* (16.I.1975), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1998*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 39-45.

⁹ T. Panuś, *Duszpasterstwo katechetyczne w parafii dla młodzieży przygotowującej się do przyjęcia bierzmowania*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, red. P. Tomasik, Kraków 2007, s. 259.

¹⁰ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8.III.2010), Kraków 2010, s. 50-58.

umiejętność odbioru tekstów biblijnych i w ich świetle rozumieć świat, człowieka, własne powołanie, ukazać wybrane postaci Starego i Nowego Testamentu jako przykłady rozwiązywania problemów w świetle wiary, ukazać jedność Nowego i Starego Testamentu. Potrzeba także pogłębiać przeżywanie roku liturgicznego oraz przedstawić sakramenty jako znaki działania Boga w życiu Kościoła i chrześcijanina. Należy równocześnie kształtować postawy wewnętrzne związane z sakramentem pokuty i pojednania oraz Eucharystii, wprowadzić podstawowe pojęcia etyczne i sformułować podstawowe zasady moralne, ukazać zasady życia moralnego przez analizę *Dekalogu*, jasno przekazać prawidła dokonywania samodzielnych wyborów moralnych oraz ukazać czym jest prawdziwa miłość i przygotować do właściwego jej przeżywania. Trzeba także przybliżyć rzeczywistość Kościoła partykularnego, uświadomić motywy wiary chrześcijańskiej; przygotować do samodzielnego podejmowania i rozwiązywania problemów religijnych, ukazać odpowiedź Kościoła na istotne problemy związane z życiem chrześcijańskim we wspólnym kontekście religijno-moralnym¹¹.

W tej sytuacji rodzi się pytanie o jakość opublikowanych polskich propozycji przygotowania do sakramentu bierzmowania. Drugie pytanie oscyluje wokół problemu: czy zaproponowane pomoce są wystarczająco adekwatne treściowo, aby zamierzone cele zrealizować?

2. WIODĄCE POLSKIE PROPOZYCJE PROGRAMOWE PRZYGOTOWUJĄCE DO BIERZMOWANIA

Program przygotowania do sakramentu bierzmowania jest kluczowy w wychowywaniu w wierze katechizowanych, ponieważ wtajemniczenie chrześcijańskie oznacza nieprzerwany proces chrystianizacji, czyli stawania się chrześcijaninem, złożony z wielu etapów i rozciągnięty w czasie, polegający na osiągnięciu dojrzałości w nawróceniu i wierze, a następnie włączeniu człowieka w misterium Chrystusa i Kościoła (por. KKK 1248). Dzięki sakramentom wtajemniczenia chrześcijańskiego, dokonuje się transformacja wewnętrzna człowieka, następuje inkorporacja do Kościoła jako wspólnoty zbawienia, aby odtąd żył nowym życiem aż do ostatecznego spotkania ze

¹¹ Zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, Kraków 2010, s. 107-138.

Zmartwychwstałym. Dlatego sakramenty wtajemniczenia są fundamentem całego życia chrześcijańskiego (por. KKK 1212).

W tym okresie można popełnić ogromny błąd pozostawienia młodego człowieka samemu sobie, pozornie – odpowiadając na jego potrzeby, spełniając jego życzenia pełnej samodzielności i niezależności¹². Aby towarzyszyć młodzieży w okresie przygotowania do bierzmowania w sposób systemowy, potrzebni są najlepsi wychowawcy, dojrzały osobowościowo, kochający młodzież, mogący stanowić wzory osobowe, gotowi na towarzyszenie młodemu człowiekowi w roli przewodnika i przyjaciela¹³. Ale jednocześnie trudno przecenić rolę dobrego programu przygotowania do sakramentu bierzmowania. Od kilku dekad utrzymuje się w edukacji przekonanie, że jest to „przedstawienie celów, treści oraz metod nauczania i uczenia się danego przedmiotu, niekiedy również wyników, które winny być osiągnięte przez uczniów”¹⁴. Zasadniczym z kryteriów podziału programów jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: po co należy uczyć? Ważne jest także ustalenie problemów wymagających rozwiązania oraz kreatywne zaprogramowanie współdziałania podmiotów konkretnych zajęć¹⁵.

Propozycja zawierająca wyżej opisane referencje w formie informacji dla autorów przygotowujących pomoce do bierzmowania, możliwe do przyjęcia we wszystkich rejonach duszpasterskich Polski, ukazała się w 2009 r. w Legnicy¹⁶. Dokument ciekawie wprowadza w problematykę bierzmowania (rozdział I), następnie definiuje etapy dalszego i bliższego przygotowania do bierzmowania (rozdział II), podpowiada procedurę dotyczącą wyboru imienia oraz świadka bierzmowania (rozdział III) oraz jasno wyznacza wskazania pastoralne trzyletniego cyklu przygotowania do bierzmowania (rozdział IV). Omawiana nowa propozycja w swojej strukturze i prognozowanej warstwie treściowej dziedziczy w pewnym zakresie filozofię tworzenia takich pomocy w pozostałych dwudziestu trzech polskich diecezjach.

Z lektury dostępnych publikacji wyłaniają się pakiety posiadające zarówno pełną ofertę programową skierowaną w podręczniku do

¹² Por. K. Olbrycht, dz. cyt., s. 68.

¹³ Zob. M. Zając, *Duchowa formacja katechetów świeckich w zlaicyzowanym środowisku*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015) 11, s. 54.

¹⁴ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1975

¹⁵ Por. P. Mąkosa, *Katecheza młodzieży gimnazjalnej*, s. 235.

¹⁶ S. Cichy, *Instrukcja katechetyczno-pastoralna w sprawie przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania w diecezji legnickiej*, Legnica 2009.

katechizowanych, poradniku metodycznym do katechetów, animatorów grup oraz rodziców, jak również publikacje uboższe programowo¹⁷. Ze względu na ramy artykułu skupię się na analizie najlepszych propozycji programowych. Najbogatszą ofertę przedstawiły następujące diecezje, wymieniane tutaj w kluczu alfabetycznym, bez pozycjonowania ich merytorycznej awartości: gdańska¹⁸, gliwicka¹⁹, kielecka²⁰,

¹⁷ Aktualnie najpełniejsze informacje dotyczące funkcjonujących w Polsce programów przygotowania do bierzmowania zostały przedstawione w rozprawie doktorskiej Joanny Borowicz. Autorka dotarła do wszystkich propozycji programowych w Polsce, dokonała wywiadów w osobami odpowiedzialnymi za takie przygotowanie i wnikliwie przeanalizowała wszystkie dostępne materiały. Zob. J. Borowicz, *Przygotowanie bezpośrednie młodzieży w Polsce do sakramentu bierzmowania. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2016 (mpsBKUL).

¹⁸ Z. Pawłowicz, *Sakrament bierzmowania. Katechezy i nabożeństwa dla katechetów*, Gdańsk 1992; Z. Pawłowicz, *Sakrament bierzmowania. Zeszyt ucznia*, Gdańsk 2001; Z. Pawłowicz, *Sakrament bierzmowania. Materiały katechetyczno-wychowawcze dla rodziców*, Gdańsk 2003. Autor w obszernym wprowadzeniu zamieszcza teoretyczne i praktyczne podstawy przygotowania do bierzmowania. Dobrze zaprezentowane zostały podstawy uświęcającego działania Kościoła, relacja między chrztem a bierzmowaniem, związek bierzmowania z wtajemniczeniem chrześcijańskim, teologia bierzmowania oraz temat Ducha Świętego. Ten roczny program można uznać za jeden z wiodących w Polsce w służbie przygotowania do bierzmowania.

¹⁹ A. Sepiolo, J. Kasperczyk, *Młodzi na progu. Materiały do pracy z młodzieżą w parafii. Przygotowanie do bierzmowania*, Gliwice 2010; A. Sepiolo, J. Kasperczyk, *Młodzi na progu. Materiały dla animatorów. Przygotowanie do bierzmowania*, Gliwice 2010; B.a, *Twoje codzienne minuty przed Bogiem. Notatnik uczestnika programu: Młodzi na progu*, Gliwice 2010. Pakiet przygotowany został zgodnie z założeniami nowej ewangelizacji i jest przeznaczony do organizacji spotkań katechizacji parafialnej. Podstawą programu skierowanego do młodych ludzi jest kerygmat. Autorzy zaproponowali formację w małych grupach, otwierając nową perspektywę w przygotowaniu do bierzmowania. Przygotowane spotkania zakładają pracę własną kandydata. Osobą odpowiedzialną za wdrożenie programu jest odpowiednio uformowany lider, który proponuje kontynuację przygotowania w domu bierzmowanego.

²⁰ T. Śmiech, B. Nosek (red.), *Otrzymanie Jego moc. Przewodnik metodyczny do katechizmu bierzmowanych*, Kielce 2012; T. Śmiech, *Otrzymanie Jego moc. Poradnik animatora*, Kielce 2009; T. Śmiech, B. Nosek (red.), *Otrzymanie Jego moc. Katechizm bierzmowanych*, Kielce 2011; *Otrzymanie Jego moc. Indeks bierzmowanych*, Kielce 2012; W. Zięć, *Otrzymanie Jego moc. Spotkania liturgiczne przed bierzmowaniem*, Kielce 1997. Pakiet budzi nadzieję paschalną i zachęca do większej aktywności apostołskiej. Jest popularną pomocą w przygotowaniu do bierzmowania. Proponowane tematy zostały skoncentrowane wokół podstawowych prawd Ewangelii, nazywanych czterema prawami

krakowska²¹, poznańska²², siedlecka²³ oraz warszawska²⁴. Przygotowa-

życia duchowego. Proponuje się, aby przygotowanie do bierzmowania było postrzegane w szerokim kontekście ewangelizacji całej parafii oraz odbyło się przy pomocy całej wielopokoleniowej rodziny. Program docenia także rolę animatorów młodzieżowych.

²¹ *Wyplłyn na głębię. Przygotowanie do bierzmowania. Materiały dla katechety, cz. 1: Osoba, cz. 2: Wspólnota*, T. Panuś (red.), Kraków 2001; *Wyplłyn na głębię. Przygotowanie do bierzmowania. Materiały dla katechety, cz. 3: Kościół*, T. Panuś (red.), Kraków 2001; *Wyplłyn na głębię. Przygotowanie do bierzmowania. Materiały dla katechety. Materiały pomocnicze dla katechety. Test*, T. Panuś (red.), Kraków 2001; *Wyplłyn na głębię. Przygotowanie do bierzmowania. Materiały dla katechety. Celebracje. Konferencje*, T. Panuś (red.), Kraków 2001; *Wyplłyn na głębię. Refleksje dla kandydatów do bierzmowania*, T. Panuś (red.), Kraków 2001. Pakiet wskazuje na konieczność pogłębionego przygotowania do bierzmowania i potrzebę duchowego łączenia kandydatów ze wspólnotą parafialną. Jest najczęściej używaną pomocą formacyjną w polskich diecezjach. Przygotowanie prowadzone jest w cyklu trzyletnim, z zaangażowaniem animatorów, a celem jest doprowadzenie kandydata do refleksji nad własną wiarą. W programie zwraca się uwagę na wiedzę kandydatów oraz na jej duchowe pogłębienie poprzez rekolekcje. Jest to udana propozycja programowa w przygotowaniu do bierzmowania.

²² *Przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Przewodnik metodyczny*, J. Szpet D. Jackowiak (red.), Poznań 2003; *Wielkość człowieka stworzonego przez Boga. Przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Rok pierwszy*, J. Szpet D. Jackowiak (red.), Poznań 2005; *Życie w społeczności Kościoła. Przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Rok drugi*, J. Szpet D. Jackowiak (red.), Poznań 2005; *Na drodze do dojrzałości chrześcijańskiej. Przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Rok trzeci*, J. Szpet D. Jackowiak (red.), Poznań 2005; P. Kuś W. Przechowski, *Celebracje liturgiczne. Sakrament bierzmowania*, Poznań 2003; P. Krzyżewski, *Wierzę, bo chcę. Przygotowanie do bierzmowania*, Poznań 2014. W pakiecie wyraźnie dobrano elementy programowe w tym celu, aby budować zażyłość z Chrystusem, która powinna stać się bazą dla działalności apostolskiej w świecie i strategii samowychowania. Propozycja mocno koresponduje z *Polskim dyrektorium katechetycznym* i wskazaniem II Polskiego Synodu Plenarnego. W programie widać troskę o przygotowanie do właściwego przeżycia samego sakramentu bierzmowania oraz podjęcia odpowiedzialności po nim w środowisku rodzinnym i eklezjalnym.

²³ *Katechizm siedlecki*, K. Baryga (red.), Siedlce 2011. Katechizm posiada nachylenie neokatechumenalne, eksponujące drogę wtajemniczenia chrześcijańskiego. Akcentuje ścisłą zależność sakramentu chrztu, bierzmowania i Eucharystii jako filarów rozwoju duchowego kandydatów do bierzmowania.

²⁴ *Przygotowanie do Bierzmowania. Nabożeństwa inicjacyjne*, P. Tomasik (red.), Warszawa 2010; *Poradnik metodyczny dla animatora*, P. Tomasik (red.), Warszawa 2010; *Przygotowanie do bierzmowania. Materiały dla bierzmowanych*, P. Tomasik (red.), Warszawa 2010. Pakiet podaje szczegółowe informacje organizacyjne i jest mocno powiązany z *Podstawą programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*.

ne w tych ośrodkach materiały programowe proponują pewną formę podręcznika dla młodzieży, instrumentarium metodyczne dla katechety oraz gotowe do wykorzystania pomoce w postaci scenariuszy katechez, wskazań dla celebracji liturgicznych oraz innych spotkań formacyjnych.

Pozostałe diecezje polskie zdecydowały się na inną strategię wydawniczą. Ich oferta programowa zawiera jedynie zwarte propozycje dla kandydatów do bierzmowania (w diecezjach: częstochowskiej²⁵, lubelskiej²⁶, pelplińskiej²⁷, przemyskiej²⁸ i rzeszowskiej²⁹) albo poradniki metodyczne adresowane tylko do katechetów prowadzących parafialne przygotowanie do bierzmowania (w diecezjach: białostockiej³⁰, łomżyńskiej³¹, opolskiej³², tarnowskiej³³ i zielonogórsko-gorzowskiej³⁴).

²⁵ A. Długosz, *Sakrament bierzmowania czyli Duch Święty rozdaje prezenty. List do młodych*, Częstochowa 2009.

²⁶ B. Pylak, *Sakrament Bierzmowania. Niech zstąpi Duch Twój*, Warszawa 2004.

²⁷ J. Doppke, *Przygotowanie do Bierzmowania*, Pelplin 2010.

²⁸ T. Kocór, *Ku pogłębionej wierze. Katechizm dla bierzmowanych*, Przemysł 2002.

²⁹ J. Podlaszczak, *Jesteście nadzieją świata*, Rzeszów 2000.

³⁰ B.a, *Biblioteczka animatora. Sakrament bierzmowania. Ewangeliczna rewizja życia, cz. 1: Osoba*, Białystok 2003; B.a, *Biblioteczka animatora. Sakrament bierzmowania. Konspekty ewangelicznych rewizji życia do programu „Wypłyn na głębię”, cz. 2: Wspólnota*, Białystok 2004; B.a, *Biblioteczka animatora. Sakrament bierzmowania. Konspekty ewangelicznych rewizji życia do programu „Wypłyn na głębię”, cz. 3: Kościół*, Białystok 2005.

³¹ R. Czarnowski, *Odkrywam Ducha Świętego w mojej grupie, rodzinie, Kościele i szkole, cz. 1-5, Scenariusze spotkań dla animatorów*, Łomża 2004.

³² *W komunii z Jezusem. Materiały na spotkania formacyjne kandydatów do bierzmowania w Diecezji Opolskiej. Rok. I*, Opole 2012; *Kościół naszym domem. Materiały na spotkania formacyjne kandydatów do bierzmowania w Diecezji Opolskiej. Rok. II*, Opole 2013; *Być solą ziemi i światłem świata. Materiały na spotkania formacyjne kandydatów do bierzmowania w Diecezji Opolskiej. Rok III*, Opole 2014.

³³ *Świętować we wspólnocie. Celebracje liturgiczne. Kl. 2*, B. Połec (red.), Tarnów 2011; *Życ w wspólnocie. Spotkania w grupach. Kl. 2*, B. Połec (red.), Tarnów 2011; *Dialogi o wierze. Spotkania w grupach. Kl. 1*, W. Lechowicz (red.), Tarnów 2012; *Spotkania w wierze. Celebracje liturgiczne. Kl. 1*, W. Lechowicz (red.), Tarnów 2012; *Prowadzeni przez Ducha. Spotkania w grupach. Kl. 3*, B. Połec (red.), Tarnów 2012; *Uświęceni przez Ducha. Celebracje liturgiczne. Kl. 3*, B. Połec (red.), Tarnów 2012; *Rodzina szkołą wiary i chrześcijańskiego świadectwa. Konferencje dla rodziców kandydatów do sakramentu bierzmowania*, B. Połec (red.), Tarnów 2012.

³⁴ B.a, *Życie Boże. Etap 1: Decyzja w sprawie wiary. Przygotowanie do sakramentu bierzmowania i małżeństwa*, Zielona Góra 2006; B.a, *Życie Boże. Etap 2: Doświadczenie*

Można także wskazać najuboższą propozycję programową w przygotowaniu do bierzmowania, która jest zaproponowana dla młodzieży w formule katechizmu „pytanie i odpowiedź” (w diecezjach: elbląskiej³⁵, ełckiej³⁶, łódzkiej³⁷, płockiej³⁸, radomskiej³⁹, sandomierskiej⁴⁰ i warmińskiej⁴¹). Trzeba tutaj zaznaczyć, że niechętnie przyjmowana przez kandydatów forma „pytanie i odpowiedź” nawiązuje do ważnego dokumentu katechetycznego, jakim jest *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*⁴². Jest to dar dwóch papieży – św. Jana Pawła II i Benedykta XVI dla nauczającego Kościoła, i z tej racji nie należy pochopnie porzucać takiej strategii formacyjnej.

3. NIETYSTARCZALNOŚĆ PROPOZYCJI PROGRAMOWYCH

Bez względu na wybraną propozycję programową, których jest obecnie w Polsce kilkadziesiąt, konieczne będą dalsze działania formacyjne, które nie pozwolą osłabić procesu wychowywania w wierze bierzmowanej młodzieży. Podobnie jak rodzina, również szkoła musi zacząć prezentować jasny styl myślenia o człowieku i jego celach, rezygnując jedynie z doraźnych działań. Musi wracać styl „mistrz i uczeń” poprzez przedstawianie i wyjaśnianie młodym ludziom koncepcji człowieka jako osoby, stwarzanie możliwości głębszego jej poznawania, uświadamianie,

spotkania z Jezusem, Zielona Góra 2007; B.a, *Życie Boże. Etap 3: Nowe życie w Duchu Świętym*, Zielona Góra 2007; B.a, *Życie Boże. Etap 4: Powołanie do wspólnoty życia i wiary. Cz. 1*, Zielona Góra 2007; B.a, *Życie Boże. Etap 5: Apostolstwo aż po krańce świata*, Zielona Góra 2008.

³⁵ J. Jezierski, R. Zapadka, *Taka jest wiara Kościoła*, b.r.m.

³⁶ B.a, *Katechizm bierzmowanych. Pytania i odpowiedzi*, Ełk 2011.

³⁷ S. Sosnowski, *Katechizm bierzmowanych*, Łódź b.r.

³⁸ B.a, *Indeks oraz Katechizm. Przygotowanie do Sakramentu Bierzmowania*, Płock 2006.

³⁹ K. Badeński, S. Jaśkiewicz, *Katechizm bierzmowanych. Pomoc dla przygotowujących się do przyjęcia sakramentu bierzmowania*, Radom 2010.

⁴⁰ B.a, *Przygotowanie młodzieży do sakramentu bierzmowania. Zeszyt 1-4*, Sandomierz 2003; B.a, *Katechizm bierzmowanych*, Sandomierz 2004.

⁴¹ I. Bruski, *Sakrament Bierzmowania. Katechizm*, Olsztyn 2003.

⁴² Benedykt XVI, *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Watykan 2005.

że personalizm, wyrastający z uznania godności ludzkiej jako bezwzględnej wartości, jest koncepcją najbardziej otwartą wychowawczo⁴³. Trzeba przypominać, że to personalizm był źródłem praw człowieka, że broni wolności i integralności ludzkiej⁴⁴. Prawdziwą konicznością wydaje się szukanie w tym celu metod i form odpowiadających różnemu poziomowi zainteresowania i kompetencji, ich różnicowanie – od najbliższych młodym ludziom i najłatwiejszych (obraz, formy przekazu, którymi posługują się młodzi – Internet, łatwiejsze koncerty i formy widowiskowe, programy medialne), aż do trudnych – wykładów, konwersatoriów, prezentacji wysokiej sztuki pozwalającej przeżywać piękno spotkania z Duchem Świętym w sakramencie bierzmowania.

Konieczne staje się aktualnie podejmowanie problemów związanych z tożsamością, które są dla kandydatów do bierzmowania trudne i rodzą wiele nieporozumień, niepotrzebnych dylematów oraz presję fałszywych wyborów. Każda działalność wychowawcza wśród bierzmowanych musi radykalnie zaakcentować stawianie trudnych wymagań, z podkreśleniem wagi odpowiedzialności za siebie i innych⁴⁵. Powodzenie tego działania uwarunkowane jest okazywaną przez katechetę gotowością współdziałania i pomocy, akceptacją i zaufaniem. Postulat ten oznacza równocześnie wymóg, by nie cofać się przed podejmowaniem trudnej problematyki moralnej, wyjaśnianiem i uzasadnianiem norm i zasad, ich określaniem i egzekwowaniem⁴⁶.

Nieodzowne wydaje się wyjaśnianie kandydatom do bierzmowania znaczenia głównych pojęć związanych z nazywaniem wartości, przywracanie osobowego sensu zafałszowanych dziś kulturowo podstawowych pojęć, takich jak: prawda, miłość, wolność, godność i szacunek, ofiarność i służba, wierność, rodzina. Potrzebna jest promocja prawdy, że wysokie

⁴³ Por. M. Zając, *Wychowanie sumienia na przykładzie lubelskich podręczników do nauczania religii*, w: *Być człowiekiem sumienia*, red. R. Ceglarek, M. Sztaba, Częstochowa 2015, s. 293.

⁴⁴ Por. P. Goliszek, *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2016, s. 46.

⁴⁵ Por. M. Zając, *Chrzest Polski jako wyzwanie dla współczesnej edukacji*, „Roczniki Teologiczne” 63 (2016) 11, s. 16.

⁴⁶ Tamże.

wartości i postawa miłości prowadzą do spełnienia siebie i związanego z tym szczęścia, ale wymagają trudu i gotowości do wyrzeczeń⁴⁷.

Warto także odnieść się do uwagi wyrażonej słowami kard. Josepha Ratzingera: „Tu jednak kryje się także pewna pokusa – pokusa niecierpliwości, pokusa dążenia do natychmiastowego, wielkiego sukcesu, pokusa wyścigu do wielkich liczb. To wszakże nie jest metoda Boża. [...] Wielkie sprawy zawsze zaczynają się od małego ziarenka, a masowe ruchy są zawsze nietrwałe [...]. To prawda, Bóg nie przywiązuje wagi do wielkich liczb, zewnętrzna potęga nie jest znakiem Jego obecności”⁴⁸. Nie można się zatem zniechęcać, nawet jeśli nie od razu widać będzie efekty. Ważne jest zaangażowanie wszystkich odpowiedzialnych za dzieło towarzyszenia młodzieży w okresie przygotowania do bierzmowania i zaufanie Temu, który sam powiedział „Niebo i ziemia przeminą, ale moje słowa nie przeminą” (Mt 24,35).

Bez względu na zaoferowane treści i programy musi na nowo zaangażować się kreatywny katecheta, który ma kilka zadań do spełnienia⁴⁹. Musi umieć programowo odróżniać rzeczy ważne od drugorzędnych. Katecheta powinien umiejętnie rozróżniać, co w postawie katechizowanego świadczy o zasadniczych brakach charakteru, a co jest tylko uciążliwym, ale zrozumiałym dodatkiem usposobienia, temperamentu czy nieuświadomianych przyzwyczajień. Często jest tak, że katecheta, który nie chce albo nie potrafi odczytać prawdziwej przyczyny zachowania kandydata woli je napiętnować, niszcząc tym samym duchową z nim wspólnotę⁵⁰.

W przygotowaniu do bierzmowania należy traktować kandydata jako wyjątkową osobę wybraną przez Boga do grona przyjaciół. Poprzez jego niedostosowanie społeczne, upór, słabe stopnie czy nadmierną pobu-

⁴⁷ Więcej na ten temat: M. Zając, *Nauczanie religii w służbie człowiekowi i społeczeństwu*, w: *Drogowskazy wychowania*, red. S. Wilk, A. Kiciński, A. Łuczyński, L. Opiela, A. Smagacz, Lublin 2012, s. 171-188.

⁴⁸ Por. J. Ratzinger. *Nowa ewangelizacja. Przemówienie prefekta Kongregacji Nauki Wiary 9 grudnia 2000 r. w Rzymie*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_ewangelizacja.html [dostęp: 15.10.2016].

⁴⁹ Zob. Z. Struzik. *Program wychowawczy oparty na wartościach*, Warszawa 2007, s. 84-85

⁵⁰ Por. K. Siemiński, *Do hospitolowanej katechezy uwag kilka*, „Katecheta” 1 (1996), s. 28.

dliwość, trzeba dostrzegać także takie cechy, które świadczą o wrażliwości, sumiennosci, potrzebie uczuć, odpowiedzialnym traktowaniu obowiązków⁵¹. Konieczna jest strategia uznawania racji osób przygotowujących się do bierzmowania. Chodzi także o docenianie odrębnych myśli młodego człowieka, okazanie szacunku wobec tej odmiennosci, zastanowienie się nad nią. Postawa dialogu nie musi automatycznie łączyć się ze zmianą sposobu myślenia w trudnym czasie przygotowania do bierzmowania. „Dialog to wzajemne dochodzenie do siebie przez coraz wyraźniejsze samookreślenie się”⁵², może wygasnąć poprzez bezduszne narzucanie form przygotowania do bierzmowania z zaniedbaniem zasady elastycznego dostosowywania formy do treści.

Trzeba w realizacji programów do bierzmowania nauczyć się współdziałania, a nie rywalizacji. W postulowanych formach współdziałania należy za wszelką cenę wykluczyć współdziałanie pozorne, którego efektem może być budowanie wspólnoty tandetnej. Polega ona na szybkim przeprowadzeniu przygotowania oraz zebraniu błahych informacji o dokonaniach kandydatów i opatrzeniu ich zdroworozsądkową, lecz zawsze pozytywną interpretacją⁵³. Rozstrzygające dla percepcji treści programowych przygotowujących do bierzmowania będzie oddziaływanie poprzez przykład innych, którzy przeszli taką drogę i zrozumieli jej wyzwalający charakter.

Przegląd dostępnych programów przygotowania do bierzmowania upoważnia do wysunięcia wniosku, że za ich liczbą nie idzie merytoryczna zawartość gwarantująca najlepsze przygotowanie do tego sakramentu inicjacji chrześcijańskiej. Można także zauważyć, że niektóre propozycje za bardzo obciążają kandydatów do bierzmowania, powodując ich niezadowolenie i zniechęcenie, a nawet bunt. Sukces w przygotowaniu do bierzmowania może natomiast zagwarantować kompetentny i kreatywny katecheta. Dlatego warto sięgnąć po niniejszy tekst, ponieważ jest to nowy głos w sprawach programowych w okresie rozpoczętej reformy polskiego szkolnictwa.

⁵¹ Por. B. Niemierko, *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999, s. 238.

⁵² W. Chrostowski, *Rozmowy o dialogu*, Warszawa 1996, s. 303.

⁵³ Por. B. Niemierko, dz. cyt., s. 294.

Streszczenie. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania polskich programów przygotowania do przyjęcia bierzmowania w sytuacji, kiedy reforma systemu oświaty wygasila gimnazjalny etap edukacyjny, integralnie związany z przygotowaniem do tego sakramentu. Wszelkie propozycje programowe, wytworzone w dwudziestu czterech polskich diecezjach, dowartościowują znaczenie takiego przygotowania i akcentują osobową wiarę kandydatów, a także konieczność ich integracji ze środowiskiem parafialnym. Programowe pakiety edukacyjne posiadają podręczniki dla katechizowanych, poradniki metodyczne do katechetów, animatorów grup oraz rodziców. Dostępne są także propozycje uboższe programowo i treściowo, zawierające jedynie propozycje dla kandydatów lub poradniki metodyczne adresowane tylko do katechetów. Z analiz dokonanych w artykule wynika, że z liczbą przygotowanych propozycji programowych nie zawsze koresponduje ich merytoryczna zawartość. Można także zauważyć, że niektóre propozycje przesadnie obciążają kandydatów do bierzmowania. Z podjętych rozważań wynika, że istnieje potrzeba przygotowania propozycji programowej, która mogłaby w skali ogólnopolskiej ujednoczyć katechizację przygotowującą do bierzmowania oraz apel o lepszą formację katechetów związanych z edukacją religijną dorastającej młodzieży.

Słowa kluczowe: przygotowanie; katecheza; sakrament bierzmowania.

Abstract. Polish preparation programmes for the sacrament of confirmation.

Catechetical documents of the Church and theological literature contain general indications for the preparation for the sacrament of confirmation. *The Catechism of the Catholic Church* states that confirmation together with baptism and the Eucharist belong to the structure of Christian initiation, and its conscious reception closely connects the candidates for confirmation with the community of believers. This sacrament is granted at a time when candidates struggle with educational difficulties and instability in their spiritual life. Therefore, programme proposals specifying the requirements for its reception, which should meet the expectations of the adolescent catechised, are so important.

In order to obtain in-depth information about the value of preparation programmes for confirmation, the main proposals functioning in Polish dioceses have been analysed. Publications that have both the full programme offer aimed at the catechised in the course book, at catechists, group animators and parents in the methodical guide as well as those publications that have a narrower programme scope have been examined. First, the main focus was on the structure of selected materials and their contents assuring effective preparation for confirmation.

The review of available programmes entitles us to draw the conclusion that their number does not translate into their substantive content that would guarantee the best possible preparation for confirmation. The proposal addressed to all dioceses, which could unify the catechisation, is also missing. It may also be noted that some proposals excessively burden candidates for confirmation, causing their dissatisfaction and discouragement. The success of the programme may, however, be ensured by a competent and creative catechist. Therefore, it is worth reaching for this text, because it is a new

voice in the matters of preparation programmes during the time of the initiated reform of the Polish educational system.

Keywords: preparation; catechesis; sacrament of confirmation.

BIBLIOGRAFIA

- Borowicz J., *Przygotowanie bezpośrednie młodzieży w Polsce do sakramentu bierzmowania. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2016 (mpsBKUL).
- Cichy S., *Instrukcja katechetyczno-pastoralna w sprawie przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania w diecezji legnickiej*, Legnica 2009.
- Goliszek P., *Personalistyczny wymiar katechezy*, Lublin 2016.
- Kaczmarek, R. *Model katechezy przygotowującej do sakramentu bierzmowania w Polsce i Niemczech*, Katowice 2015.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, Kraków 2001, s. 103.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski dotycząca sakramentu bierzmowania* (16.I.1975), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1998*, oprac. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 39–45.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8.III.2010), Kraków 2010, s. 50–58.
- Mąkosza P., *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009.
- Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999.
- Nosek T., *Teologiczno-liturgiczne aspekty sakramentu bierzmowania w katechezie*, w: *Dzisiejszy bierzmowany. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2005, s. 109–122.
- Olbrycht K., *Jaka jest polska młodzież? Refleksje pedagoga*, w: *Z młodzieżą do Chrystusa*, red. P. Tomasiak, Siedlce 2007, s. 67–76.
- Panuś T., *Duszpasterstwo katechetyczne w parafii dla młodzieży przygotowującej się do przyjęcia bierzmowania*, w: *Abyśmy podtrzymywali nadzieję*, red. P. Tomasiak, Kraków 2007, s. 259–284.
- Ratzingera J., *Nowa ewangelizacja. Przemówienie prefekta Kongregacji Nauki Wiary 9 grudnia 2000 r. w Rzymie*. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/inne/ratzinger_ewangelizacja.html. [dostęp: 15.10.2016]
- Struzik Z., *Program wychowawczy oparty na wartościach*, Warszawa 2007.
- Święś K., *Społeczno-religijne uwarunkowania duszpasterstwa rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin w parafii*, red. J. Goleń, D. Lipiec, Lublin 2016, s. 17–34.
- Zajac M., *Chrzest Polski jako wyzwanie dla współczesnej edukacji*, „Roczniki Teologiczne” 63 (2016) 11, s. 5–21 (DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rt.2016.63.11-1>).

- Zając M., *Duchowa formacja katechetów świeckich w zlaicyzowanym środowisku*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015) 11, s. 51–66.
- Zając M., *Nauczanie religii w służbie człowiekowi i społeczeństwu*, w: *Drogowskazy wychowania*, red. S. Wilk, A. Kiciński, A. Łuczyński, L. Opiela, A. Smagacz, Lublin 2012, s. 171–188.
- Zając M., *Wychowanie sumienia na przykładzie lubelskich podręczników do nauczania religii*, w: *Być człowiekiem sumienia*, red. R. Ceglarek, M. Sztaba, Częstochowa 2015, s. 291–315.